

Evliya Çelebi'ye Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Balkan ve Balkan Halkları Algısı

The Perception of Balkan and Balkan Peoples in Ottoman Empire According to Evliya Çelebi

Yakup Yılmaz & Ayhan Sertkaya

Özet

Tarih boyunca Balkanlar üzerinde büyük güçler hâkimiyet kurmak istemiştir. Bir geçiş coğrafyası olan bölge karmaşık bir nüfus yapısına sahiptir. İçerisinde farklı ırklardan farklı dinlerden ve farklı mezheplerden milletler bulunmaktadır. Dış güçlerin etkisi ve kendi aralarındaki rekabetlerden ötürü aralarında devamlı cereyan eden olaylar bulunmaktadır. Bölgenin bu denli zengin ve karmaşık olması seyyahlarında merakını uyandırmış ve onları coğrafya üzerine çekmiştir. Osmanlılar Döneminde bölgeye gelen seyyahlardan olan Evliya Çelebi, bölge hakkında detaylı izahatlar yapmıştır. Bölgede bulunan insanlar hakkında bilgiler vermiş, Osmanlı Devleti için bölge halkının ve Balkanların ne ifade ettiğini zamanının penceresinden aktarmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi, Seyahatname, Balkanlar, Balkan Halkları, Osmanlı Devleti

Abstract

Through out history, many authorities have wanted to become the dominant power in Balkans. As a transition geography, the region has a complex population. In the region there are many nations from different races, religions and sects. These nations always enter into rivalry with each other because of many reasons, including the effect of external powers. The variety and complexity of the region has attracted seyyahs' attention to the region. Evliya Çelebi, who had come to the region during Ottoman era, made detailed descriptions about the region. He gave information about the people of the region. He also tried to explain the importance of these people and Balkans for Ottoman Empire.

Keywords: Evliya Çelebi, Seyahatname, Balkans, Balkan's Peoples, Ottoman Empire

Giriş

Seyahatnameler tarihi olayları, savaşları, bir şehrin durumunu, ruhunu, insanların kıyafetlerini, yediklerini, içtiklerini, zamanın psikolojisini, sosyal yapısını, inançlarını, ahlak yapısını, normlarını, dil yapısını ve daha birçok şeyi anlatmaktadır. Bir seyyahın ya dünyayı keşfetme merakıyla, ya esir düşmesiyle, ya bir elçi, ya bir tüccar olarak, ya da Evliya Çelebi gibi rüyasında "Şefâ'at ya Resûlallah" diyeceği yerde "Seyahat Ya Resûlallah" diyerek seyyahlığı emir kabul edip geçmişin dünyasını ve ruhunu bizlere aktarmışlardır.

Seyyahların bir ömür harcayıp kaleme aldıkları eserleri onların zamanından günümüze bilgi akışını sağlamıştır. Ortaya çıktıkları devrin birçok özelliğini yansıtmaktadırlar. Bunlar geçmişi anlamada bir belge niteliği taşıyalar da bunları bir insanın gezerek, hissederek, duygularını da zaman zaman aktararak yazmış olduklarını da unutmamayı ihtiyatlı da davranılmalıdır. Fakat eğer araştırdığınız şey geçmişin duyguları ve algıları gibi soyut unsurlar ise seyahatnameler çok uygun kaynaklar olarak göze çarpmaktadır. Bu açıdan kaynak olarak devrin insanın ne düşündüğü, olaylara karşı nasıl

tavır aldığı, neyi sevip sevmeyeği gibi özellikleri önümüze sunmaktadır. Tüm bunlar tarih biliminin yanı sıra birçok sosyal bilim dalının yararlanabileceği unsurlar olarak durmaktadır.

Geçmişini adım adım, köy köy, şehir şehir önümüze seren seyyahlardan birisi ve en önemlilerden olan kişi Evliya¹ Çelebidir. Kendisi 1611 yılında dünyaya gelmiştir. Hayatta olduğu yüzyıl içerisinde yapılan biyografik kaynaklarda kendisinden çok fazla bahsedilmemiştir. Babası Derviş Mehmet Zıllı çok uzun bir süre Osmanlı sarayında Kuyumcubaşı olarak görev yapmıştır. 1636 yılında Silahtar Melek Ahmet Ağa tarafından Ayasofya Cami'sinde IV. Murat'a takdim edilmiş ve saraya alınmıştır. Enderundan ve babasının hizmetkârı olan bir Rum'dan aldığı derslerden ötürü birçok dil bilmektedir. Bunun yanında birçok ilme de vakıftır. Ayrıca zeki ve mizah sahibi bir âlimdir. Kısacası Evliya Çelebi hâkim olduğu beş dil ve diğer özellikleri ile zamanın entelektüel bir karakteriydi. Ömrü seyahatlerle geçen Evliya 1684² yılında Mısırda vefat etmiştir.³

Seyyahın seyahatlerine gördüğü bir rüya ile başladığı rivayet edilir. Rüyasında Hz. Muhammed'i (S.A.V.) görmüş ve Ona "Şefâ'at ya Resûlallah" demek isterken "Seyahat Ya Resûlallah" demiş ve kendini bu işe memur etmiştir. İlk olarak Bursa'dan gezilerine başlayan Evliya 50 yıl boyunca gezmiş ve gördüklerini Seyahatnamesinde toplamıştır. ⁴ Hayatı boyunca altı padişah gören Evliya Çelebi IV. Murat, I. İbrahim, IV. Mehmet dönemlerinde Seyahatlerini gerçekleştirmiştir. Seyahatname gezilerinin cereyan ettiği 17. Yüzyıl dünyasını anlatmaktadır. Viyana bozgununun hemen öncesinde basılan eserinde Anadolu'dan Hicaz'a, Girit'ten Kırım'a, İran'dan Hollanda'ya kadar olan coğrafya hakkında bilgi verilmiştir. ⁵

Seyahatnamede Evliya, gittiği şehirleri, köyleri, kalelerin fiziksel yapısını, içtimaî hayatı, yemekleri, katıldığı savaşları, yerlerin kısa tarihçesini, insanlar hakkındaki düşünce ve fikirleri vb. birçok konuyu izah etmektedir. Evliya'nın bu bilgilerinden hareketle gittiği coğrafyadaki insanlar hakkındaki algısı ve düşünceleri ya da içerisinde bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası olan halk hakkında neler düşündüğü ile ilgili fikri edinilebilir. Bu çalışma içerisinde de seyyahın Balkan gezileri sonucu oluşan izlenimleri, Balkanlarda yaşayan toplulukların özellikleri, onlar hakkındaki düşüncesi ve devletin Balkan algısı anlatılmaya çalışılacaktır.

1 Evliya Çelebi'nin Balkan Seyahatleri

Balkan gezisi ilk olarak İstanbul'dan Özi'ye doğru yola çıkılmasıyla başlar⁶. Özi'nin kendisi Balkanlarda olmasa da Balkan yolunu kullanarak gidilmesi oralarla ilgili bilgi edinmemizi sağlamıştır. Bunun yanında Kırım'da bulunan Tatarların Balkanlarla olan sıkı münasebetleri ve seferlere yardım etmeleri sonucunda da Balkanlar konusunda Tatarlardan sıklıkla bahsedilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığı Karesioğulları'nın hâkimiyet altına alınmasıyla başlamıştır. Karesioğulları'nın donanma gücünden faydalanarak Süleyman Paşa'nın Gelibolu'yu fethetmesiyle Osmanlıların Balkanlar üzerindeki yaşamı başlamıştır. Daha sonra Edirne'nin fethi, Bizans'ın ortadan kaldırılması ve diğer Balkan şehirlerinin ele geçirilmesi Osmanlıyı Balkanlarda hâkim güç haline getirmiştir.

¹ Evliya Çelebi'nin bu adı dışında bir adının olup olmadığı tam bilinmemekle beraber "Evliya" adıyla ilgili bazı görüşlere göre, babasının zamanın büyük imamlarından Evliya Mehmet Efendiye gösterdiği hürmetten ötürü oğlunun adını Evliya koymuştur. Yine başka bir rivayete göre de Evliya Çelebi kendisi hocasına saygısından bu ismi almıştır. Ülkü Çelik Savk (2011), *Sorularla Evliya Çelebi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, s.1.

² Evliya Çelebinin bu tarihte değıilde en az dört yıl sonra vefat etmiş olabileceğini ve kesin olmamakla beraber böyle bir ihtimalin varlığını sebepleriyle açıklamaktadır. Bkz. M. CavidBaysun(1955), "Evliya Çelebi'ye Dâir Notlar", *Türkiyat Mecmuası*. Cilt 12, Müessis: M. Fuad Köprülü, Osmanlı Matbaası, İstanbul, s.261.

³ Yücel Dağılı (1999), "Evliya Çelebi Hayatı ve Seyahatnâmesi", *Osmanlı*, VIII, Edi. Güler Eren, Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 344-354; Robert Dankoff (2004), *An Ottoman Mentality (The World Of Evliya Çelebi)*, Koninklijke Brill NV, Leiden, Netherlands, s.169.

⁴Yücel Dağılı (1999), a.g.m., s. 145.

⁵ Ülkü Çelik Savk (2011), a.g.e., s.5-22.

⁶Evliyâ Çelebi b. Derviş MehmedZıllı (2001), *EvliyâÇelebiSeyahatnâmesi*, V. Kitap, Haz. İbrahim Sezgin, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağılı 1. Baskı, İstanbul, s.44.

Osmanlıların Balkan hâkimiyetini güçlendiren etkenlerden bir tanesi “istimalet” uygulamasıdır. Bu uygulamayla birlikte devlet Balkan halklarına yeterince müsamaha göstermiş ve ayırım gözetmemiştir.⁷ Osmanlı Devletinin Balkan macerası üç aşamalı olarak gösterilmiştir. Balkanlarda ilerleyiş ve hâkimiyetin tahsisi, gerileme ve Balkanlardan çekilme dönemleridir. Evliya Çelebi'nin Balkanlara seyahat yılları egemenliğin tesis edildiği dönemin son yıllarına denk gelmektedir.⁸ XVII. asra özellikle IV. Ahmet ile başlayan dönemde Evliya Çelebi'nin anlattığına göre Balkanlar karışık ve birçok milletten meydana gelen bir yapıdaydı. İçerisinde Rumlar, Sırlar, Boşnaklar, Arnavutlar, Ermeniler, Eflak ve Boğdan Halkı, Macarlar, Kazaklar, Yahudiler, Frenkler, Türkler (Yörükler), Latinler, Çingeneler, Hırvatlar ve kısmen de Tatarlar bulunmaktaydı. Genel itibarıyla Osmanlılar ile Hristiyan güçler arasında devamlı cereyan eden savaşlar anlatılmaktadır. Tatarların da bu savaşlar içerisindeki rolü ve yaptıkları yağma ve talanlardan da bahsedilmektedir.

Balkanları genel itibarıyla gezen seyyah, coğrafyayı olabildiğince tasvir etmeye çalışmıştır. Fakat daha çok katıldığı ve şahitlik ettiği savaşlardan, gittiği kale ve şehir gibi yerlerin fiziksel durumundan, yerlerin kısa tarihçesinden, kaleleri kimin inşa ettiğinden, bölgelerdeki insanların nelerle geçindiğinden, neler yetiştirdiğinden ve meşhur olan diğer unsurlardan bahsetmektedir. Zaten bir seyyahın belki de yapması gereken işi yapmış ve geçmişin mekânlarını ve olaylarını gözümüzde canlandırılmasını sağlamıştır. Bunun yanında yer yer Balkanlarda yaşayan insanlar hakkındaki düşünceleri ve özelliklerini de açıklamıştır. Zaman zaman çok net olarak anlatmasa da satır aralarında bulunan bir kelimeden veya bir olayın yorumlanmasından insanlar hakkında ne tür algılara ve fikirlere sahip olduğu anlaşılabilir.

2 Seyahatname'ye Göre Balkan Halkları Algısı

Evliya'nın balkanlardaki halka bakış açısı incelendiğinde ilk olarak insanları dinlerine göre sınıflandırdığı görülmektedir. Hatta Müslümanları bir kısım diğer din ve mezheptekileri de ayrı kısım olarak sınıflandırdığı anlatımlar bulunmaktadır. Örneğin Selanik şehri tasvir edilirken şehrin mahalle sayısından bahsedilir. Seyyah, Selanik'te kırk sekiz Müslüman ve on altı da kefare mahallesi olduğundan bahseder. Bunun yanında Yahudileri de ayrı olarak söyleyerek elli altı mahallelerinin olduğunu söylemektedir.⁹ Burada önemli olan durum şehir de bulunan karışık halkı dinlerine göre sınıflandırmış olmasıdır. Evliya Müslüman olanların dışındakileri de seyahatnamenin genelinde kefare olarak adlandırmaktadır. 17 y.y. Osmanlı Balkan coğrafyasına bakıldığında Seyahatnamenin betimlemesine göre şehirler insanların dinlerine ve mezheplerine mahallere göre ayrılmıştır. Burada sözü geçen Selanik gibi birçok şehir anlatılırken bu şekilde mahalle sayıları ve halkı anlatılmıştır. Hatta bazı yerlerde bu Müslim ve gayrimüslim grupların arasında bazı kurallar ve genel geçer durumlar bulunmaktadır. Misal olarak Büyük ve kozmopolit yapısıyla Osmanlı Devleti'nin en kalabalık ikinci şehri olan Selanik gösterilebilir. Orada Müslümanların bulunduğu mahallerin sokakları gayet temizken, Evliya'nın deyişle kefare mahalleleri çok pis ve uğursuzdur. Sokaklar pislik ve çöplerle doludur. Sebep olarak ise şehir subaşısının Müslüman mahalleri temizlettiği ama gayrimüslimlerin bulunduğu mahallerin çöplerini dahi toplatmadığı anlatılmıştır. Ayrıca Evliya kefare mahalleleri için; “*ALLAH korusun, hakikaten pis uğursuz ve çifut evlerdir*” demektedir.¹⁰ Şehirdeki Müslüman ve gayrimüslim mahallelerinin bulunduğu semtler ise birbirlerinden ayrılmıştır.

Şehirlerdeki Müslüman ve Evliya'nın söz ettiği kefare veya kâfir topluluklar arasında sınırlar ve rekabet bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim halka adaletle davranmak istemesinin yanında şehirlerde bu tarz farklı uygulamalara gidilmiştir. Gerçekleşen fütihatlar sonucunda Osmanlı devleti şehirlerin en büyük kilisesini camiye çevirdiği malumdur. Bu durum Evliya'nın dilinden de anlatılmaktadır. Kiliselerin cami yapılmasını anlatan seyyah özellikle Selanik'te bulunan Ayasofya camisinden bahsetmektedir. Bu fethin gerçekleştiğini gösteren bir nişan bir alamet olduğunu gösterse de Hristiyanlar için ezilmiş bir psikoloji ortaya çıkarmıştır.

Seyahatnamede Hristiyanların Osmanlıya nispet yapmış olduğu bazı olaylar anlatılır ki bunlardan en barizi Sırların yaptırmış olduğu bir ibadethanedir. Sırlar Rumeli-Vulçitrin kasabasında Milos denilen bir adamın namına manastır yaptırmıştır. Evliya Çelebi'nin anlatmasına göre bu Milos Sultan Murat'ı şehit eden kişidir.¹¹ O dönemin Hristiyan toplumu Müslümanlığı Türklükle aynı anlamda kullanmaktaydı. Balkanlarda Müslüman olanlar Türk ahlak ve adetlerini yaşamaya başlarlar. Türkleşir ve Türk toplumuyla kaynaşırlardı. Onun için Rumeli'de İslam dinine geçenerle

⁷ İbrahim Sezgin (1999), “Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi ve İlk Fetihler”, Osmanlı, I, Türkiye Yayınları, Ankara, ss.212-216.

⁸ Caner Sancaktar (2011) “Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası”, ESAM Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Temmuz-2011, ss.34-58, s.36.

⁹ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1982), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, VIII, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.20.

¹⁰ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1982), a.g.e., s.20.

¹¹ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, V, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.380.

“Türk oldu” demektedirler.¹² Evliya’da durumlara Osmanlı tarafından baktığı için genelde Türk kelimesiyle beraber Müslüman kelimesine de kullanılmaktaydı. Ama Avrupa tarafından Türk kavramının karşılıklarından bir tanesi de anlaşılacağı üzere “Müslümanlık”.

Osmanlı Devleti’nin Balkanlara ilk gelişinden sonraki dönemlere bakıldığında Türklerin orada cihat yapma gibi bir gaye içerisinde olduğu, doğruya gitmek yerine gayrimüslim halkla savaşarak batıya doğru gitme yolunu seçtikleri görülebilmektedir. Balkanlar Türkler için fethedilmesi gereken bir coğrafyaymış gibi bir algı oluşmuştur. Özellikle seyahatnamede anlatılanlara göre içerisinde devamlı cereyan eden küçük büyük cenker içerisinde Osmanlı ve Kırım Hanlığına bağlı Tatar askerleri beraber hareket etmekteydiler. Özellikle Tatarlar Balkanları ganimet ve esir kaynağı olarak görmekteydi. Buralardaki savaşlar sonucunda elde edilen galibiyetlerde Tatarlar da bolca esir ve ganimetle ödüllendirilirdi. Tatarlar için buranın önemi seyahatnameye göre bu şekilde bir kazançtır. Osmanlı askerleri içinse zaman zaman da durum bu şekildedir. Balkanlarda durmaksızın devam eden çatışmaların sonucuna bakıldığında ganimetler, yüzlerce, binlerce esir, yağmalanmış şehirler görülmektedir. Bu durumun tersini zaman zaman güçleri yettiğinde Avrupalı ülkelerde Osmanlıya karşı yapmışlardır. Lakin özellikle Balkanlar içerisinde bulunan prenslikler ve Osmanlıya bağlı diğer gayrimüslim oluşumların Osmanlıdan korktukları da tespit edilebilir. Bu şekilde devamlı çalkantılı ve harp içerisinde olan bir coğrafya içerisinde Müslim ve gayrimüslim iki unsurun birer kutup gibi durduğu görülür. Anadolu içerisine yapılabilecek seferlerde bu denli bir ganimet ve esir alma durumu görülemeyeceğinden ve gaza politikası da yapılamayacağından balkan Hristiyan dünyası hem gaza hem kazanç elde edilen ve fethedilmesi gereken yerler olarak algılanmaktadır.

Osmanlı’nın balkanları ele geçirilmesi gereken bir yer olarak görmesinin ve batıda egemenlik kurma isteğinin Avrupa’ya yansması korku, endişe ve öfkeye neden olmaktadır. Bu Seyahatnamenin Balkan ve Avrupa ile ilgili olan kısmının genelinden anlaşılabilir. Bir de yabancı seyyahların ve Osmanlıya gelen elçilerin gözünden Osmanlı algısı nasıl diye bakmak gerekirse şu misal aydınlatıcı olabilir. 16 yüzyılda Osmanlı devletine elçi olarak gelen Benedict Curipeschits yolculuk günlüğünde Osmanlılar hakkında bazı keskin ifadeler kullanmıştır ve bu ifadelerden bir tanesinde:

*“Herkesin gördüğü ve yine birçoklarının bildiği gibi, acıması olmayan bir zorba, Hristiyanlık dinin baş düşmanı, kısa bir süre içinde birçok Hristiyan krallığının topraklarını ve halklarını korku verici ve tiksindirici bir kıyıcılıkla ele geçiren, arka arkaya bütün Hristiyanlığı, özellikle Alman ulusunu egemenlik altına almaya çalışsan (bilindiği gibi, şu son uğursuz yıllarda o güzel ve soylu Rodos adası ile Şebri, Belgrad ve bütün Macar toprakları fethedilmiş, Viyana kuşatılmıştır.), kısacası bir dehşet verici ve kan dökücü ulusun yaptıklarından ve gözden kaçan özelliklerini ilerisi için gözler önüne sermek istiyorum.”*¹³

Anlaşılabileceği üzere Evliya’nın babasının döneminde İstanbul’a gelen Avrupalı elçinin kaleminden dökülenlere bakıldığında Türkler bir an evvel kurtulması gereken, korku ve dehşet veren onlara göre acımasız bir ulus olarak görülmektedir. Ayrıca Crupeschits Türklerle karşı Hristiyanların birlik olması gerektiğini ve Tanrı’dan ülkü birliği ve direnme gücü dilediği de metinde görülebilmektedir.¹⁴ Crupeschits’in Türklerle ilgili başka bir algısı da zorba oldukları ile ilgilidir. Türklerden savaşma ve yönetme yeteneği olduğundan bahseder ve onların zorbalıkla Hristiyan ulusu yönetim altına aldıklarını söylemektedir. Yine balkanlarda yol üzerine karşısına çıkan bir Hristiyan’ın yanlarına gelip ona Türklerden başlarındaki zorba olarak bahsettiğini ve bir an evvel onlardan kurtulmayı talep ettiklerini anlatmıştır. Seyahat halindeyken mezarlığın bir tanesinde bir Sırp prensinin mezar taşında “Hristiyanlık adına Türklerle zarar verdim kılıcımla” demektedir. Mezar taşında Türklerle savaştığını ve onlarla savaşmanın dinlerince gerekli olduğunu anlatmaktadır.

Bunun dışında Türklerin “doymak bilmeyen aç gözllükleri ve üç duygularıyla Avrupa’nın yarısını ele geçirdiler.” gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Bu olumsuz ifadelerin yanında Türklerin hoş görülmesi ve insanların dinlerini yaşamalarında serbest bıraktıklarını da anlatmaktadır.¹⁵ Özlem Kumrular ise Avrupalı vakanüvis ve seyyahlardan Türklerin Avrupalılarca nasıl algılandığına dair bilgiler vermiştir. Türkler için; “Kahrolası bir halk”, “Kâfir”, “savaş

¹² Özlem Kumrular (2013), *Avrupa’da Türk Düşmanlığının Kökeni Türk Korkusu*, “Halil İncalcık önsöz yazısı”, Doğan Kitap, 9. Bas., İstanbul, s. 18.

¹³ Benedict Curipeschits (1977), *Yolculuk Günlüğü 1530*, Çev.Özdemir Nutku, T.T.K., Ankara, s.12.

¹⁴ Benedict Curipeschits (1977), a.g.e., s.12.

¹⁵ Benedict Curipeschits (1977), a.g.e., s.25-26-28-44.

seven”, “vahşi” gibi kavramlar ve imgelemler kullanmışlardır.¹⁶ Türkler hakkında ortaya çıkan bu kavramlardan da besledikleri duygular kin, nefret, düşmanlık ve intikam olmalıdır.

Özellikle 16. Yüzyıl içerisinde Türklerin Avrupa üzerinde kurdukları baskının sonucunda Avrupa dehşet içerisine düşüyordu. Alman şehirlerinde bulunan kiliseler çanlarını akıncıların gelişi üzerine haber vermek için çalıyorlardı. Onlar buna *Türken Furcht* yani Türk korkusu diyorlardı. Bu korku Hristiyanları bir din birliği etrafında toplamaya çalışıyordu. Martin Luther Türklere karşı savaşmanın bir din görevi olduğunu vaazlarında anlatıyordu.¹⁷

Seyahatnamede Balkan halkalarının Türk ve Tatarlardan korktuğunu ifade eden anlatımlar mevcuttur. Zaten bu unsurların yapmış oldukları, savaş ve yağmanın sonuçlarına bakıldığında ortaya çıkabilecek duygusal tepkilerden en önemlisi korkudur. Örneğin karışık bir nüfus yapısına sahip olan Kaşe Kalesi'nin halkının Hristiyanlıkta çok ileri olduğu anlatılmaktadır. Evliya bu Hristiyan halkın Osmanlı ve Tatar korkularının dualarına nasıl yansıdığını şöyle aktarmaktadır; “İlâhî! Ey valide Meryem ve ey ALLAH'ın kuvveti, Osmanlı askeri Tise nebri kenarına ve Kâşe Şehri altına geldiler. Osmanlıdan ve Tatar askerlerinden sana sığınırız.”¹⁸ Osmanlı korkusunun Erdel halkına ve Krallığına yansımaları da şu şekilde izah edilmiştir; “ALLAH'ın büyüklüğü oradaki, yer götürmez Hristiyanların hepsi, Osmanlı adını işitince secde ettiklerinden kral da ayağa kalkıp, kuka sorgucunu çıkararak, baş açık Osmanlı'ya dua etti.” Burada kaynakta geçen Erdel kralının taht giyme merasimi anlatılmıştır. Krala tahtı bir Osmanlı paşası giydirmiştir. Anlaşılabileceği üzere Osmanlı'nın o zamanlarda devam eden askeri ve siyasi üstünlüğü ve zamanın Balkan halklarında yarattığı Türk korkusu düşüncesi devam etmekte ve korkuyla beraber Osmanlı'ya karşı bir saygı algısı da oluşturmaktaydı. Zaten sadece bu seyahatnamede değil 15. Yüzyıldan itibaren hazırlanmış birçok seyahatnameye yansıyan Türk korkusu oluşmuş olan Türk imajının en temel aktörlerinden birisi durumundaydı.¹⁹

Balkanlardaki Türk unsuruna karşı duyulan algılardan bir tanesi de özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde oraları gezen seyyahların anlattığı tembellik ve ehli-keyiflik durumudur. Yunanlıları çalışkanlıklarıyla anlatanlar Türkleri Tembellekle nitelendirmekteydiler. “Nasıl ki tembellik Türklerin bir özelliği ise çalışkanlık da onların (Yunanların) misracındandır”, keyfe gömülmüş Müslümanlar yalnızca o anı yaşıyorlar, ALLAH'ın onlara bahsettiği haz ile mutlu olup, yarını düşünmüyorlardı.”²⁰ Bu görüşler tam olarak 16. ve 17. yüzyılların genel durumunu izah edebilir mi pek bilinmez ama daha sonraki dönemler için yapılmış bu izahatlar korku ve saygı algısına göre daha sessiz kalmaktadır. Görünüme bakılırsa Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki askeri ve siyasi etkinliğinin ona karşı meydana gelmiş algılar üzerinde doğrudan etkisi olmuştur.

Evliya Çelebi'nin balkan halkları hakkındaki verdiği önemli bilgilerden bir tanesi de onların fiziksel yapıları ve şehir düzenlemeleri hakkında olmuştur. Evliya, Balkan şehirlerini genelde bakımlı, temiz ve güzel bulmaktadır. Sağlam yapıda ve şaşalı kalelerden bahseder. Ayrıca balkan halkalarının fiziksel özelliklerini de zaman zaman anlatır. Şehirli evleri kiremitli ve gösterişlidir. Şehirlerin fiziksel yapısının yanında bizim için önemli olan halkın simasını anlatmasıdır. Evliya Çelebi Balkanlar ile ilgili yazılarının birçok yerinde Balkan kızlarından bahsetmektedir. Özellikle Rum kızlarını öve öve bitiremez. Belkide kaynakta Rumların en çok bu özelliğine değinmiştir. Sadece Rumlarla değil birçok halkın güzelliğinden bahsetmiştir. Onun aktardığı birkaç betimleme şöyledir:

Eylov Kalesi'nin varoşunda bulunan Leh kızları için; “Su ve havasının güzelliğinden, ipek fistanları nice âfîtabı, merâli, gazâli, Hiten abusu güzel kızları var ki, görenin aklı gider.”²¹ İspelet Şehrinin Frenk kızlarını için; “Doğrusu Frek kızları denildiği kadar varmış!.. Ceylan gözülü, yuvarlak yüzülü, şirin sözlü güzelleri eşsiz olup (Görenin aklı gider öze temaşâdır bu) mısrasının tarifine uygundur.”²² Macarlar için (Besterce Kalesi); “O kadar güzelleri var ki tarif olunmaz. Hatta misafir olduğumuz evde lâl yanaklı, kiraz dudaklı, temiz bir kız var idi ki, kokulu kâküllerini dağıtıp gelse saçı büklüm büklüm olur. Sırmalı fistanını göyip, yürüse akıllar yolundan çıkar idi”²³; Kâse Kalesi'ndeki Eflaklar için “Güneşe benzer kızları vardır”; Mekişvar Kalesi'ndeki Erdel halkı için; “Mehtap yüzülü zaman gözülü kız ve kadınlar...”²⁴; Boşnaklar için; “Kadınları Râbia-i Adviye derecesinde kapalı, güzellik sahibidirler.

¹⁶ Özlem Kumrular (2012), *İslam Korkusu*, Doğan Kitap, İstanbul, s. 319-320.

¹⁷ Özlem Kumrular (2013), “Halil İnalıcık önsöz yazısı”, a.g.e., s. 17-18.

¹⁸ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), a.g.e., s.448.

¹⁹ H. Mustafa Eravcı (2010), *Avrupa'da Türk İmaji*, Çizgi Kitabevi, Konya, s.33.

²⁰ Bozidar Jezernik (2006), *Vahşi Avrupa Batı'da Balkan İmaji*, Çev: Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul, s.204-205.

²¹ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, V, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.100.

²² Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), a.g.e., s.344.

²³ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), a.g.e., s.453.

²⁴ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), a.g.e., s.456.

Güzellik ve olgunlukta eşsiz olup, sözleri vezinli, ifadeleri düzgün, dişleri inci gibidir."²⁵ gibi ifadelerle Balkan kız ve kadınlarını tasvir etmektedir. Kadın ve kızların dışında Seyahatnamenin belli yerlerinde balkanların havası ve suyu sayesinde insanların güzel yüzlü ve sağlıklı olduğunu anlatmaktadır. Gayrimüslim kızların güzelliğinden ve Müslüman olanlarında ahlaklı olmasından sıkça söz etmektedir.

Avrupa'nın Türkler üzerindeki algısından şehirlerin durumundan ve insanların fiziksel yapısının izahından sonra Evliya'nın Balkan halkları konusundaki düşünceleri ve algılarından ırk ırk bahsetmek gerekecektir. Buna göre öncelikli olarak Türklerin Balkanlarda ilk karşılaştıkları ve mücadeleye giriştikleri milletlerden olan Rumlar hakkındaki görüşlerinden başlamak gerekir. Rumların fiziksel özelliklerinden sık sık bahsetmiştir. Güzel ve canlı olduklarını anlatmıştır. Fakat bunun dışında onların ahlaki, dini ve diğer özelliklerinden de betimlemeler yapmıştır. Evliya'nın Rumlar hakkındaki anlatımlarından yola çıkarak oluşan bazı algılar şöyledir: Rumlar zevklerini düşkündür. Güzel şehirler ve evler yaparlar, şehirleri düzgündür. İyi ev yapan dülgüleri vardır. Aralarında çok sayıda ahlaksız insan vardır. Bunun yanında Salih insanlar da bulunmaktadır. Bazı yerlerde garip dostu ve sevecen insanları vardır. Ayrıca dinleri hakkında da Hristiyanlığın Rum mezhebinden olan keferelerden olduğunu söyler. Dinlerinden bahsetmişken kiliselerinde put tarzı heykeller olduğundan Evliya Çelebi bunları putperest olarak da nitelendirmektedir. Hatta şöyle bir çift mısra kaleme almıştır: "...*namaza şebrûzrâgıb olmuş/ bu ne dindir ALLAH ALLAH puta sevcâcib olmuş*"²⁶

Daha önce bahsedildiği gibi Rumların çalışkan olduğunu söyleyenlerin yanında 17. yüzyıl Rumları için Avrupalı seyyah Snadys; "*Rumlar öyle alçak ve adidirler ki gölgelerde dans ederek içip kolaylıktan zevk alarak yaşadıkları gibi kar etmek için çalışmaz aynı zamanda Avrupalılar tarafından hıyanet olarak bilinirler...*" Petrus Gyllius ise onların değişiklik ve yenilik meraklısı olduğunu söylemektedir.²⁷

Balkanlarda çok fazla yerleşik durumda olmasalar da oralarda çok fazla faaliyetlerde bulunan Tatarlar hakkında da bazı izlenimler edinilebilir. Öncelikle yapılan savaş ve yağmalarda onların ne kadar becerikli ve yetenekli olduğu anlaşılabilir. Ayrıca bu seferler onlar için çok önemli bir gelir kapısı olan ganimet ve esir olarak kazanca dönüşmektedir. Evliya nerede bir sefer olsa Osmanlı askerlerinin yanında genelde Tatarların da olduğunu anlatmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi daha çok savaşlarda adı geçen Tatarlarda Avrupalılar tarafından korku verici bulunmaktaydı. Eserinde Tatarlar ve yeniçeriler arasında gerçekleşen bir kavga sonucunda "*Tatar gazîleri kardeş ve yoldaş ve gazadaş değîller midir?*"²⁸ gibi bir söz söylenmekte ve bu sözden de anlaşılacağı üzere beraber cenk edip beraber şehit olan bu iki topluluğun kardeşlik vasfıyla birbirlerine bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Seyahatnamede aldıkları binlerce esir ve yağmaladıkları onca yerlerden sonra onlara karşı bir korku oluştuğu da anlatılmaktadır.

Onlara duyulan korkuyu yabancı seyyahlarda anlatmaktadır. 1599 yılında Barron Wenceslas Wratisslaw'ın Viyana'dan İstanbul'a düzenlediği seyahati anlatan eserinde Tatarların korku verdiğini anlatmaktadır. Buda şehrine giderken onlara rastladıklarını ve onlardan kurtulmak için Tanrı'ya dua ettiğini söylemektedir.²⁹

Seyahatnamede genelde iyi özellikleriyle anılan milletlerden bir tanesi Arnavutlardır. Genel itibariyle Müslüman olmuş durumdadırlar. Aralarında bazıları Hristiyan olarak geçinir ama bu İspanya ve Venedikli Hristiyanların zorlamasıyla olmuştur denmektedir. Arnavutlar için "*Arnavut kavminin ilk asılları ve çıkışları Mekte-i Meükerrime Kureysîlilerden Arap kavmidir. Onun için Arnavut dilinde bazı Arapça kelimeler vardır ki hala aralarında kullanılır.*" diye

²⁵ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *a.g.e.*, s.301.

²⁶ Rumlardan özellikle Selanik ve Drama şehrini anlatırken bahsetmektedir. Bkz. ²⁶ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, V, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.20-30-32. Ayrıca Seyahatnamede Evliya Yaş şehrinde bir kilisenin içinde muazzam resimler görmüştür. Yanındaki papaza "*Bunları neden resmediyorsunuz?*" diye sormuş. Papaz: "*Vallahi Ağam, bizim halk ahmaktır, biz onlara kürsülerimizde vaaz ve nasihat ederken sözlerimizi anlayamazlar, biz sizin şeyhleriniz gibi asla sözlerimizi anlaşılır şekilde anlatamayız. Bu sebepten cennet böyle, cehennem böyle, Arasat böyle diye resimleri yaptırıp, vaaz ederken gösteririz*" demektedir. Kiliselerde bulunan heykellerin yanında resimlere de böyle bir anlam yüklenmiştir. Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *a.g.e.*, s.245.

²⁷ Gülgün Üçel-Aybet (2010), *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim yay., 4. Bas., İstanbul, s.192-193.

²⁸ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, VI, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.467.

²⁹ Vaclas Wratisslaw (1862), *Adventures of Baron Wenceslas Wratisslaw: What He Saw in, Cambridge, London, s.201-202.*

aktarılmaktadır. Bu şekilde onları diğer balkan halklarından biraz farklılık arz etmektedirler. Onların “*çok iyi rençberlik edip işlerine ve kazançlarına mukayyet cesur ve yiğit Arnavut gazileri var.*”, “*...ama tatlı dillidir, birbirlerine izzet ikram ile alçak gönüllü ve yumuşakça sözler söylerler*”. Bu sözlerdeki betimlemeler dışında Arnavutların bir kısmı tüccar ve zanaatkâr olduğunu öğrenebilmekteyiz. Bir kısmının da avcılık yapar ve asker olarak da Osmanlı ordusunda görev aldıkları anlatılmıştır.³⁰Bunların yanında Arnavutların güvenilir olduğunu da söylemektedir.

Bu güzel sıfatların yanında Arnavutlara arasında eşkıyalık olayı da vardır. Özellikle Manastır şehri civarında eşkıyalık yapan Arnavutlar bulunmaktaydı.³¹Ayrıca Venedik topraklarındaki İtalyan köylerine baskınlar düzenleyip esir ve ganimet aldıkları da yer yer anlatılmaktadır.³² Verilerden anlaşılacağı üzere Müslüman kesimden olan Arnavutlar Evliya tarafından sevimli ve güzel anlatılmaktadırlar. Gayrimüslim halk için tehlikeli oldukları da izahat edilmeye çalışılmıştır.

Evliya'nın Balkanları anlatırken en olumsuz konuştuğu milletlerden bir tanesi Ak Kazaklardır. Onların Moskoflar (Ruslar) gibi Rum(Ortodoks) mezhebinden olduğunu söylemektedir³³. Kazakların korkusuz, pis, vahşi, kötü huylu, inatçı olduklarını anlatmaktadır. Ayrıca onların tam bir İslam düşmanı olduklarından da bahseder. Onlar için;

“ALLAH onları affetsin... bu kafiri görmeyenler, mübarek İslâm dininin düşmanı, Muhammed ümmetinin ve diğer insanların can düşmanının kim olduğunu bilemezler. 1068 Muharreminin ortasında vilayetlerine ayak basıp, ALLAH'a sığınıp duâ ederek gezerdik. ALLAH onların şerrinden koruya. Amin. Çünkü bir kere ben Azak kalesi gazasında bu menbusların belasını çekip, cenk ve cidallerini görmüşüm!...”³⁴

Yukarıdaki sözden de anlaşılacağı üzere Kazakların Evliya nezdinde hiç hoş bir izlenimleri yoktur. Evliya diğer gayrimüslim balkan halklarından neredeyse hiç biri hakkında bu kadar ağır sözler söylememiştir. Evliya'nın pek hoş izlenimler aktarmadığı Balkan unsurlarından bir tanesi de Bulgarlardır. Bunlardan kefare olarak bahseder. Birçok yerde Bulgar kızlarının güzelliklerine değinmiştir. Ayrıca onların daha o zamanlar halk olarak, Osmanlı ile savaştığını anlatan aktarımları vardır. Onların bir kısmını asi olarak tanımlamaktadır. Bazıları Türk askerleriyle cenk ettiklerini ve Evliya önünden geçtiği bir köyün birçok evinden yaralı seslerinin geldiğini ve bunların az bir zaman önce onlarla savaşan yaralıları olduğunu anlatmaktaydı. Onlar köylerde normal hayatlarına devam edip dağlarda Osmanlı askerleriyle savaşmaktadırlar. Evliya onların köylerine bile girmemiştir. Oralardan geçerken “*Allâhümmeâfinâ cümle âsî köydür, befl on âdem konmağa kâdir değillerdir.*” demektedir.³⁵Asiliklerinin yanında Bulgarların haydutluk yaptıklarını da anlatmaktadır. Evliya Selanik'e giderken geçtiği mahalle ve köylerden bahsederken bu haydutlardan söz etmektedir.³⁶Ayrıca çalışkan ve iyi hizmet ettiklerini de anlatmaktadır. Bulgarlar hakkında genellikle gayrimüslimlere duyulan sevimsiz algıların yanında yine genelde hoş bulunan kızlarından da çokça bahsetmiştir.

Evliya Bosnasaray şehrini anlatırken Boşnaklara çokça değinmiştir. Genel itibarıyla olumlu izlenimler aktarmaktadır. Onlara bölgede Boşnak dendiğini ama bunun yanlış olduğunu söyler çünkü “*bosgag*” sağır kâf ile dev keferesi demektir. O yüzden onlara *Bosnevî* denmelidir” diye izahatta bulunmaktadır. Genelde kendinin de Boşnak olarak nitelendirdiği halkın pâk ve kadir kıymet bilen insanlar olduklarını anlatmaktadır.³⁷ Saray halkı anlatılırken Boşnakların fiziksel ve karakteristik özelliklerinden de bahsedilmiştir. Onların temiz, kadirşinas, inançlı, haramdan uzak duran, namaz kılan, heybetli, cesaretli, bahadır, neriman sıfatlı, uzun ömürlü, çalışkan ve güvenilir insanlar olduğunu izah etmektedir. Bu sıfatların yanında kız ve kadınları çok salihadılar. Onlar için kapalı, güzel, yıldız gibi temiz, çekingendirler demektir.

³⁰ Evliya Çelebi (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap 1. Cilt, Haz. Seyit Ali Kahraman, Y.K.Y., İstanbul, s.126.

³¹ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, V, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.395.

³² Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *a.g.e.*, s.478.

³³ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *a.g.e.*, s.51-55.

³⁴ Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *a.g.e.*, s.103.

³⁵ Evliyâ Çelebi b. Derviş MehmedZillî (2002), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 1. Baskı, İstanbul, s.90-92.

³⁶ Evliyâ Çelebi b. Derviş MehmedZillî (2002), *a.g.e.*, s.63.

³⁷ Evliya Çelebi (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap 2. Cilt, Haz. Seyit Ali Kahraman, Y.K.Y., İstanbul, s.595; Mehmet Zillioğlu Evliya Çelebi (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, V, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s. 303. Bu iki kitap aynı durumu anlatsa da 2010 basım olan eserde mevzubahis olay daha ayrıntılı anlatılmıştır.

Ayrıca güzelliklerini de öve öve bitiremez.³⁸ Bunlara göre Boşnakların madden ve ruhen güzel insan olduğunu ve Balkanların en ahlaklı ve dindar milletlerden olduğu anlaşılmaktadır.

Balkanlarda gayrimüslim reayadan olan Sırlar hakkında Seyahatnamede onların nasıl algılandığına ilişkin anlatımlar mevcuttur. Onlar hakkında genelde hoş bir izlenim ortaya koymayan Evliya özellikle Belgrad ve çevresini anlatırken onlara değinmiştir. İlk başta Belgrad halkı hakkında güzel şeyler söyleyen seyyahın daha sonra bunları oradaki Müslümanlar için söylediği anlaşılmaktadır. Sırlar için gittikleri yolun yanlış olduğunu anlatmaktadır. Bu yanlışlığın dinsel olduğunu anlatırken onların eski Hristiyan milletlerinden olduğunu da söylemektedir.³⁹ Bunun yanında Sırların ise Osmanlıya karşı bir kin içerisinde oldukları ve hatta Sultan Murat'ı da şehit ettikleri anlatılmaktadır. Hatta metin içerisinde daha önce buna istinaden Sultan Murat'ı şehit eden kişi adına görkemli bir ibadethane yapıldığı da anlatılmıştır. Bunların dışında Manastır taraflarındaki Sırlardan bahsedilirken onların çalışkan olduklarını ve canla başla hizmet ettiklerinden söz etmektedir. Buralardaki insanların emir sahiplerine karşı itaatkâr olduğunu anlatmaktadır.

Balkanların en güçlü halklarından olan Macarların atası olan Atilla'nın Avrupa'da fırtına gibi estiği dönemlerde, Avrupa'nın Tanrı'nın onları Atilla ile cezalandırdığını düşünüyorlardı. Fakat aynı durum daha sonraları bu kez Hunların Avrupa'daki torunları Macarlar için gerçekleşecekti. Onlarda oluşan kanı Türklerin Macaristan'a gelmesini Macarların günahlarına kefalet olarak Tanrı'nın onları cezalandırmasıydı. Osmanlıların uzun yıllar boyunca mücadele ettiği ve daha sonra başka güçlerin de devreye girmesiyle üzerlerinde hâkimiyet sağlanmaya çalışılan bir millet olan Macarlar ile ilgili seyahatnamede diğer gayrimüslimlere göre daha yumuşak ifadeler kullanılmaktadır. Öncelikle onların mezheplerinin farklı olduğunu diğer Hristiyanlar gibi putperestlik yapmadıklarını anlatmaktadır. Evliya onların kiliselerinde haçtan başka bir şey olmadığı yani diğer kiliselerde olduğu gibi heykellerin olmadığı için onların putperest Hristiyanlar olmadığını söylemektedir. Onlar için; *"kitapları İncil, milletleri İsevidir. Fakat putperest olmadıklarından kiliselerinde haçtan başka bir şey görülmez. Mezhepleri Lüteryendir (Protestan). Papişte (Katolik), yani papa mezhebinden değillerdir."* Bunun yanında Orta Macarların Avusturya himayesine girmeleriyle bir kısmının Katolikliğe devam ettiğini söylemektedir.⁴⁰

Evliya onları diğer Hristiyanlardan ayırıp farklı bir kefe üzerinde tartmaktadır. Ayrıca onların çok iyi zarafet ve belagat sahipleri olduklarını söylemektedir. Birbirleriyle devamlı hürmetle konuşan kibar insanlardır. Bu özelliklerinin yanı sıra çok temiz şehirlerinin olduğuna ve pislikten arınmış şehirler sayesinde birçok hastalıktan da korundukları anlatılmaktadır. Şehirleri gibi güzel kızları ve kadınlarından da anlatılmaktadır. Özellikle Orta Macaristan bölgesinde bulunan kızlardan bahseder.⁴¹

Makalenin önceki kısımlarında anlatılan korku ve özgüven algıları da karşılıklı olarak yaşanmaktadır. Kaşe Şehri için anlatılan olaylarda Macarların Türklerden korktuğu, Türklerin ise Macarlar karşısında fevkalade kendiliklerine güvendikleri anlaşılmaktadır. Macarların Tatar ve Türklerde korunmak için Tanrıya dua etmeleri; Budinli Ömer Ağa'nın Macar ordusu için; "Keminyanoş nasıl bize karşı durabilir?" demesi, o zamanlar bu insanların birbirlerine karşı ne tür duygular içerisinde olduklarını göstermektedir.⁴²

Evliya'nın Macarlarla ilgili başka tespitleri de bulunmaktadır. Braşo Kalesi sakinleri olan Saz Macarları hakkında aktarımlarda bulunmaktadır. Onlar hakkında; "Saz Macarlarının Osmanlıya isyanı hiç görülmemiştir. Çünkü bir alay akıllı, uzağı gören büyük tüccarlardır." demektedir. Sözlerinden anlaşılacağı üzere onların akıllı ve siyaseti bilen ve geleceği düşünen insanlar olduğu görülmektedir.⁴³ Bu halkların dışında Evliya birçok daha milletin özelliklerinden çok kısa da olsa bahseder veya satır aralarında saklı bizlere sunar. Anlatılanların dışında Ticaret ve zenginlikte önde olan Yahudiler, çok iyi kaleler ve şehirler kuran Venedikli İtalyanlar, Osmanlı korkusu, saygısı ve intikam hissi içlerine işlemiş Eflak-Boğdan halkı ve Ulahlar, Yaş Şehrinde bulunan Tüccar Lazlar, Osmanlı-Rus-Erdel münasebetlerinde Osmanlıya

³⁸Evliya Çelebi (1984),a.g.e., s.300-304.

³⁹Evliya Çelebi (1984),a.g.e., s. 265-266.

⁴⁰Evliya Çelebi (1984),a.g.e., s.438.

⁴¹Evliya Çelebi (1984),a.g.e., s.438-446.

⁴²Evliya Çelebi (1984),a.g.e., s.448-449.

⁴³Evliya Çelebi (1984),a.g.e., s.469.

yardımlı eden ve devamlı şüpheliyle yaklaşlan Lehler (Polonlar) ve Hırvatlar, Kıptiler, Ermeniler ve bazı yerlerde sadece isimleri geçen Yörüklerden bahsetmektedir.

Sonuç

Balkanlar jeopolitik konumu münasebetiyle Asyalıların batıya, Avrupalıların doğuya, Kuzey’de Rusların güneye açılan kapısı durumdadır. Bu sebeple bu coğrafya devamlı alçak ve yüksek basınç çarpışmasına sebep olmakta ve birçok dini, politik akımın etkisine maruz kalmaktadır. İçeride birçok millet ve mezhep ve daha kötüsü birbirlerine düşman milletler ortaya çıkmıştır. Konu zaman dilimini oluşturan 17. yüzyıl çerçevesinde bölge Hristiyanlık ile İslamiyet; Türkler ve Habsburgların çarpışma sahası olmuş ve buda Balkanlarda bulunan milletlere farklı şekillerde zuhur etmiştir. Bu etkinin sonucunda coğrafya içerisi kontrol etmesi zor bir zenginliğe dönüşmüştür. Bu şartlar içerisinde bölgenin en hâkimi durumda olan Osmanlının bölge halkında oluşan algısı seyyahın gözünden anlatılmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde ırk ırk, Balkan halklarının ne şekilde algılandığından satır araların söz etmiştir. Büyük bir âlim olan Evliya neredeyse Balkanlarda ayak basmadık yer bırakmamış her yer hakkında fikir edinilebilecek sözler söylemiştir. Daha çok Hristiyan Müslüman çatışması yaşanan coğrafyada farklı dinlerden insanların birbirlerine pek olumlu bakmadığı da anlaşılmaktadır. Evliya’nın Müslümanları tanıtmaya kefer diye daha tanımlamada olumsuz bir görüş belirttiği gayrimüslimleri tanıtmaya aynı olmamıştır. Bunun yanında balkanların Osmanlı açısından önemli bir gelir kapısı olması hususunda devamlı savaşların ve seferlerin olması orayı bir ganimet cennetine çevirmiştir. Aynı şekilde bu iştah kabartan duygunun karşıya yansması ise korku, saygı ve öfke olmuştur.

Kaynakça

- BAYSUN, M. Cavid (1955), “Evliya Çelebi’ye Dâir Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*. Cilt 12, Müessis: M. Fuad Köprülü, Osmanlı Matbaası, İstanbul, ss.257-264
- CURİPESCHİTS, Benedict (1977), *Yolculuk Günlüğü 1530*, Çev. Özdemir Nutku, T.T.K., Ankara
- ÇELEBİ, Evliya (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap 1. Cilt, Haz. Seyit Ali Kahraman, Y.K.Y., İstanbul
- (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap 2. Cilt, Haz. Seyit Ali Kahraman, Y.K.Y., İstanbul
- (2002), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı 1. Baskı, İstanbul
- (2001), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, V. Kitap, Haz. İbrahim Sezgin, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 1. Baskı, İstanbul
- (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, V, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul
- (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, VI, Haz., Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul
- (1982), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, VIII, Haz., Mümin ÇEVİK, Üçdal Neşriyat, İstanbul
- DANKOFF, Robert (2004), *An Ottoman Mentality (The World Of Evliya Çelebi)*, Koninklijke BRILL NV, Leiden, Netherlands
- ERAVCI, H. Mustafa (2010), Avrupa’da Türk İmajı, Çizgi Kitabevi, Konya
- KUMRULAR, Özlem, (2012), *İslam Korkusu*, Doğan Kitap, İstanbul.
- (2013), *Avrupa’da Türk Düşmanlığının Kökeni Türk Korkusu*, “Halil İnalçık önsöz yazısı”, Doğan Kitap, 9. bas., İstanbul
- SANCAKTAR, Caner (2011)“Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası”, *ESAM Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Temmuz-2011
- SAVK, Ülkü Çelik (2011), *Sorularla Evliya Çelebi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara
- SEZGİN, İbrahim (1999),”Osmanlıların Rumeli’ye Geçişi ve İlk Fetihler”, Osmanlı, I, Türkiye Yayınları, Ankara
- ÜÇEL-AYBET, Gülgün (2010), *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim yay., 4. Bas., İstanbul
- WRATISLAW, Vaclas (1862), *Adventures of Baron WenceslasWratislaw: What He Saw in, Cambridge, London*